

Krainy historyczne w Polsce

28 września 2022

Gdzie leży Krajna i ziemia michałowska? Jakie ziemie wchodziły w skład dawnej Korony? Czy dzisiejsze województwa pokrywają się z dawnymi dzielnicami? Podział na krainy historyczne Polski wykrystalizował się w średniowieczu, a dziś jest często nieuświadomiony.

DZIELNICE

Rodowód najważniejszych polskich dzielnic – Wielkopolski, Małopolski, Śląska i Mazowska – wywodzi się z czasów wczesnopiastowskich i powiązany był z wcześniejszym okresem plemiennym. To według dzielnic podzielono państwo Bolesława Krzywoustego w 1138 roku. Ich skład terytorialny krystalizował się w kolejnych latach: z dzielnic senioralnej wyodrębniły się Kujawy i ziemie środkowopolskie związane z Mazowszem, a Pomorze Gdański pod władzą Sobiesławiców zyskało niezależność. Swoją samodzielną status utrzymywało też przez wieki rządzone przez Gryfitów Pomorze Zachodnie (które obejmowało także ziemie na zachód od Odry w dzisiejszych Niemczech).

Ziemie

W okresie zjednoczonego Królestwa Polskiego oraz I Rzeczypospolitej jedną z jednostek administracyjnych były ziemie. Wyodrębniano je przeważnie na podstawie dawnych podziałów z czasów rozbicia dzielnicowego. Ziemie zazwyczaj posiadały własnych urzędników. W późniejszym czasie przekształciły się w województwa. Jan Długosz w *Insignia seu Clenodia Regis et Regni Poloniae* wymieniał następujące ziemie wchodzące w skład Korony: krakowską, poznańską, sandomierską, kaliską, sieradzką, lubelską, łęczycką, przemyską, kujawską, chełmską, pomorską, chełmińską, michałowską, dobrzyńską, wieluńską oraz leżące obecnie poza granicami Polski lwowską, bełską, halicką i podolską.

MAZOWSZE

Bogaty podział na ziemie na Mazowszu wynika również z rozbitcia dzielnicowego. Najstarszym podziałem księstwa mazowieckiego był ten dokonany w 1275 roku przez synów Siemowita I na księstwo czerskie i płockie. W XIV wieku wyodrębniono także księstwo warszawskie. W wyniku kolejnych podziałów dynastycznych wśród Piastów mazowieckich poszczególne ziemie (oprócz trzech głównych także rawska, sochaczewska, liwska, gostynińska, wyszogrodzka, zawkrzeńska, ciechanowska, zakroczymska, makowska, nurska, łomżyńska i wiska) były włączane do poszczególnych samodzielnych księstw. Całość przyłączono do państwa polskiego po śmierci Janusza III w 1526 roku.

ZIEMIE ŚRODKOWOPOLSKIE

Dziś w samym środku naszego kraju znajduje się województwo łódzkie. Pamiętając jednak o stosunkowo świeżym (bo XIX-wiecznym) faktycznym rodowodzie Łodzi można zapytać – jak należy nazywać ten region historyczny? W końcu nie leży on ani w Małopolsce, ani w Wielkopolsce, ani na Mazowszu lub Kujawach. Niektórzy specjaliści od geografii historycznej nazywają region ten Polską Środkową. Pomijając wcześniejsze krótkotrwałe epizody („dzielnicą wdowia” dla żony Bolesława Krzywoustego Salomei), tereny te wyodrębniono z domeny książąt mazowieckich w 1233 roku, gdy władzę na Kujawach, w Sieradzu i Łęczycy objął młodszy syn Konrada Mazowieckiego Kazimierz Kujawski. W 1261 roku przekazał on ziemie sieradzką najstarszemu synowi Leszkowi Czarnemu, który w 1267 roku dołączył do swojego władztwa ziemie łęczycką, tworząc tym samym księstwo łęczycko-sieradzkie, stanowiące większość obszaru Polski Środkowej. Inną historię ma natomiast ziemia wieluńska (wcześniej zwana rudzką), która w okresie rozbitcia dzielnicowego była obiektem sporów książąt śląskich i wielkopolskich.

RUŚ CZERWONA

Południowo-wschodni pas ziem dzisiejszej Polski z Przemyślem, Sanokiem, Rzeszowem, Zamościem i Chełmem był w średniowieczu obszarem pogranicza polsko-ruskiego. Do Korony włączył je dopiero Kazimierz Wielki w latach 40. XIV wieku, po wymarciu dynastii halicko-włodzimierskiej. Oprócz zaznaczonych na mapie ziemi przemyskiej i chełmskiej do Polski włączono wówczas także ziemie bełzką, halicką i lwowską. W czasach andegaweńskich ziemie te przeszły pod rządy węgierskie, jednak w czasach Jadwigi i Jagiełły wróciły pod panowanie królów w Krakowie. Krainę tę określa się mianem Rusi Czerwonej.

MAZURY I WARMIA

Dziś znamy województwo warmińsko-mazurskie, jak jednak wygląda granica pomiędzy obydwoma krainami? Nie jest to wbrew pozorom prosty podział: Mazury na wschodzie, Warmia na zachodzie. Granica między regionami wykrystalizowała się przy okazji II pokoju toruńskiego – biskupstwo warmińskie weszło w skład Prus Królewskich, reszta terenów, które można utożsamiać z Mazurami, znalazła się w Prusach Książęcych. Na granice między państwami nałożył się też podział religijny – Warmia była katolicka, zaś Mazury luterańskie. Miasta mazurskie to nie tylko Ełk czy Giżycko, ale również Szczytno, Nidzica i Działdowo. Natomiast na Warmii leży Olsztyn, Lidzbark, Braniewo czy Reszel. Obszar na południowy-zachód od Olsztyna jest natomiast nazywany Prusami Górnymi – główne miasta to Iława i Ostróda.

PODLASIE

Dzisiejsze województwo podlaskie wbrew nazwie nie obejmuje wyłącznie terytorium historycznego Podlasia. Tereny te, sąsiadujące od wschodu z Mazowszem, w epoce wczesnopiastowskiej znajdowały się okresowo we władaniu polskim oraz władców Rusi kijowskiej. Włączone do Polski przez Kazimierza Sprawiedliwego, wchodziło w skład Mazowsza. W XIV i XV wieku o Podlasie rywalizowali ze sobą władcy Mazowsza oraz Litwini. W połowie piętnastego stulecia ziemie te włączono do

Wielkiego Księstwa Litewskiego. Historycznie Podlasie dzieliło się na ziemię drohicką oraz bielską (Rajgród, Goniądz, Tykocin, Suraz, Białystok), wyodrębniano także ziemię mielnicką, stanowiącą zachodnią część drohickiej. W marcu 1569 roku, jeszcze przed podpisaniem unii lubelskiej, włączono Podlasie do Korony. Dzisiejsze województwo podlaskie obejmuje dodatkowo także część wschodniego Mazowsza (Łomża), historycznej Litwy (Suwalszczyzna) oraz Polesia.

ZIEMIA LUBUSKA

Jeszcze bardziej skomplikowana jest historia dzisiejszego województwa lubuskiego. Wbrew pozorom, nie jest ono tożsame z ziemią lubuską. Ta w średniowieczu znajdowała się na pograniczu Wielkopolski, Śląska i terenów zaodrzańskich (sam Lubusz, historyczna stolica tej ziemi, leży dziś w Niemczech). Wyodrębniona w czasach Bolesława Krzywoustego, znajdowała się pod władzą książąt śląskich i wielkopolskich. W 1250 roku Bolesław Rogatka sprzedał ziemię lubuską Brandenburczykom i teren ten na trwałe przeszedł pod panowanie niemieckie. W skład dzisiejszego województwa lubuskiego wchodzi też tereny historyczne Dolnego Śląska, Dolnych Łużyc, Wielkopolski (Międzyrzecz) oraz tzw. Nowej Marchii, czyli pogranicza wielkopolsko-zachodniopomorskiego, zdobytego przez Brandenburczyków w XIII i XIV wieku. Regionalna tożsamość historyczna tych terenów wiąże się jednak przede wszystkim z historią najnowszą – po 1945 roku weszły one w zdecydowanej większości w skład Polski jako tzw. „Ziemie Odzyskane”. W latach 1950-1975 wchodziły w skład województwa zielonogórskiego.

GÓRNY ŚLĄSK

Historyczną stolicą Śląska jest Wrocław, zaś Górnego Śląska Opole. Kraina ta powstała w wyniku podziału ziemi przez synów księcia śląskiego Władysława Wygnańca – starszy Bolesław Wysoki otrzymał Dolny Śląsk, młodszy Mieszko Płatonogi najpierw Racibórz, Koźle i Cieszyn (1172), później Bytom

(1177/1179) i ostatecznie Opole (1202), które stało się stolicą jego dzielnicy. W latach 1281-1290 dokonał się podział Górnego Śląska na cztery główne księstwa: raciborskie, cieszyńskie, bytomskie i opolskie. Linia cieszyńska była (po dolnośląskich księstwach legnicko-brzeskich) drugą najdłuższą funkcjonującą linią piastowską – jej ostatnim męskim przedstawicielem był książę Fryderyk Wilhelm, zmarły w 1625 roku. Dzisiaj Górny Śląsk pokrywa się w znacznej mierze z dwoma województwami – opolskim i śląskim. Warto jednak pamiętać, że chociażby wchodzące w skład konurbacji górnośląskiej miasta takie jak Sosnowiec czy Dąbrowa Górnicza nie leżą na Górnym Śląsku, a w Zagłębiu Dąbrowskim, będącym częścią Małopolski.

KRAJNA

Gdzie zaś leży wspomniana na początku tekstu Krajna? Nazwą tą określa się północną część Wielkopolski, leżącą na pograniczu z Pomorzem. Region ten odgrywał ważną rolę w XIV i XV wieku, kiedy to leżał na północnych rubieżach Królestwa Polskiego i w związku z tym stanowił cel najazdów krzyżackich, którzy kilkakrotnie najeżdżali i zajmowali Krajnę. Region ten odpadł od Polski (na rzecz Prus) także w ramach I rozbioru Polski. Niedaleko znajdują się również Pałuki – teren nie będący wyodrębnioną jednostką administracyjną, jednak posiadający własną specyfikę kulturową i historyczną. Głównymi miastami Pałuk są Żnin, Kcynia i Szubin.

Autorstwo: Tomasz Leszkowicz

Źródło: Histmag.org

Licencja: [CC BY-SA 3.0](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/)